

Achaemenians, the Persian Gulf and the Persian Navy

Daryoosh Ahmadee¹

Abstract

The ancient people of southwestern Iran, including the Elamites and then the Persians, have long realized the importance of road and sea communication and transportation between the East (Indian subcontinent) and the West (Southern Mesopotamia, the Arabian Peninsula, and the Levant) and benefited a lot from trade along this route. But the Persian Gulf, which was Iran's largest maritime border and area and was the ancient route of such communication, had a special place in the political, military, economic and ideological landscape of the Achaemenid Kingdom - the most important and largest kingdom emerging from the southwest of Iran; Because controlling it and passing through it leads to the conquest of distant and unknown lands, which brought ideological prestige as well as rich human and material resources to Persian conquerors. The mention of some people living on the shores of the Persian Gulf in the royal inscriptions and Persepolis fortification tablets as well as the writings of Greek historians and geographers show that they were not unknown and unaffected people in the fate of the Achaemenid Kingdom, and as the cultural materials found on the shores and islands of this bay reveal, there have been stable and extensive interactions between them and the central government of Persia. The creation and construction of royal-administrative centers in the hinterlands of the Persian Gulf, such as Tamukkan/Taóce (present-day Borazjan region), shows the precise and calculated planning of the first Achaemenids to take advantage of the strategic position of the Persian Gulf and its special capabilities to dominate the farthest east and west of the world. This was provided by a powerful navy that made the conquest of Athens and Memphis possible in the farthest western borders and had revealed what seas and deserts the "Persian spear" had crossed to establish solidarity, harmony, order and welfare (pax Achaemenidica) in the whole world.

Keywords: Persian Gulf; Achaemenians; Cyrus the Great; Persian Navy; Tamukkan/Taóce.

¹ Cultural Heritage, Tourism and Handicrafts Department of Maragheh, Iran. daryoosh.ahmadi@gmail.com

Article info: Received: 11 September 2024 | Accepted: 23 November 2024 | Published: 1 January 2025

Citation: Ahmadee, Daryoosh. (2025). "Achaemenians, the Persian Gulf and the Persian Navy". *Sinus Persicus*, Vol. 2 (3): 9-25.

<https://doi.org/10.22034/sp.2024.478210.1012>

Introduction

The Kingdom of Persia, which emerged as an independent and powerful in southwestern Iran in the 7th century BCE under the Achaemenid rule, played a significant role in the extensive communication and exchange networks previously developed by the Elamite kingdom. This kingdom connected various regions, including Mesopotamia, the Arabian Peninsula, and the Indian subcontinent. The achievement of this extensive exchange system was a remarkable in terms of wealth and prosperity of the Elamite city-states and the kingdom of Persis. The Persian Gulf held a key position in this communication system.

This article intends to examine the significance of the Persian Gulf in Achaemenid policies and the relationship between its inhabitants and the central government. It will also explore the Achaemenid measures to establish dominance over the Persian Gulf, the formation of a powerful navy, and signs of the political and cultural presence or influence of the Achaemenid Empire on the shores and islands of the Persian Gulf.

Discussion

Although there is little information regarding the military and commercial activities of Iranians in the Persian Gulf region during the time of Cyrus the Great, the Persian Gulf held a significant place within the ideological framework of early Achaemenid kings (Teispids).

Cyrus the Great's initiative, followed by his successors, to establish a royal-administrative complex in the city of Tamukkan along the shores of the Persian

Gulf may reflect the forward-thinking attention of the early Persian kings toward this maritime area and the strategic position they envisioned for it in their political, military, economic, and ideological strategies and the unknown land beyond it, including ambitions for influence over Africa and the Indian subcontinent.

Tamukkan is referred to four Babylonian texts related to the era of Cyrus, which mention about sending groups of workers and some supplies from Babylonia to this city, apparently for construction purposes. Greek sources also mention Taóce (= Tamukkan) and agree that this city was located off the coast of the Persian Gulf, accessible by ships and serving as a royal-administrative center. Furthermore, information from Arrian and Strabo (citing Nearchus) regarding the location of this center is likely related to a cluster of early Achaemenid columned sites in the Dashtestān region, with the city of Borāzjān being its center.

The most famous early Achaemenid sites attributed to Cyrus, identified in the Borāzjān plain during the 1970s and 2000s and believed to correspond with ancient Tamukkan/Taóce, include: the Charkhāb Palace south of Borāzjān; the Sang-e siyāh Palace approximately 12 kilometers north of Borāzjān; and the Bardak-e Siyāh Palace northwest of Borāzjān. Ismail Yaghmaei, a pioneering excavator of archeological sites in this region, notes that in his first season of excavations in Dashtestān, he discovered clear signs of more than twenty Achaemenid palaces and halls, most of which, are now either completely destroyed or left with remnants. These structures do not appear to have been mere residences

but were likely part of a permanent administrative center.

The manpower, supplies, and significant amounts of silver sent from various corners of the Achaemenid Empire to Tamukkan, along with the exceptional density and richness of early Achaemenid remains in the Borāzjān region, testify to the fact that early Achaemenids paid special attention to developing coastal areas of the Persian Gulf and establishing a large administrative and support center in this region. This was essential for advancing and comprehensively controlling military, political, and economic activities directed toward the Persian Gulf, its coasts and islands, and even beyond.

Cambyes, who aimed to conquer Egypt across the seas and deserts, was apparently the first Achaemenid king to establish a royal Persian navy to achieve his goal, utilizing ships built in royal workshops and employing rowers and sailors from obedient coastal peoples. Thus, he became the "Lord of the Seas."

The Achaemenid navy reached a higher status and greater capabilities during the reign of Darius the Great. According to Herodotus, Darius dispatched several naval expeditions to various locations during his reign. Beyond the military, political, and economic objectives of these maritime explorations, there was also an ideological aspiration behind these actions: identifying routes to expand their kingdom beyond the known world, where the seas served as boundaries, and ultimately establishing order and coherence within those realms. Darius and Xerxes, based on the ancient archetype of the

conquering hero (drawing on models such as Gilgamesh, Sargon of Akkad, and even Jamshid who expanded his territory with royal insignia), needed to transcend the conventional borders of the known world that shaped their realm (the expanse between the upper and lower seas) by digging canals (e.g. from the Red Sea to the Nile), bridging (e.g. in the Bosphorus Strait over the Black Sea and in the Dardanelles over the Aegean Sea), and even sending exploratory naval groups (to India and Africa). They would conquer the maritime borders of the world (The maritime area of the Persian Gulf -Indian Ocean- Red Sea on one side and those of the Black Sea -Marmara-Aegean-Mediterranean on the other) and triumphantly step onto unknown lands beyond them (such as India, Africa, the land of the Scythians north of the Black Sea, Central Asia, and the Attic Peninsula).

Darius opened a new maritime route by completing a canal linking the Red Sea to the Nile, facilitating military movements and maritime trade exchanges.

It is likely that since the time of Darius, the Persian Gulf has been referred to as "the Persian Sea." However, as far as we know, it was Hecataeus of Miletus, a Greek geographer, who first used the term "Persian Sea" in a written source around 500 BCE.

During Xerxes' reign and his campaign against Greece (480/479 BCE), the royal navy consisted of ships manned by sailors from Phoenicia, Palestine, Cyprus, Cilicia, Egypt, Ionia, Pamphylia, Doria, Lycia, Hellespont, and Caria.

It seems that during the Achaemenid period, the coasts and islands of the Persian

Gulf were part of the fourteenth satrapy of the Achaemenid Empire. According to Herodotus, this satrapy included the Sagar-tians, Sarangians, Thamanaians, Outians, Mykians, and inhabitants of the islands in the Erythraean Sea (Persian Gulf), who collectively paid 600 talents in tribute. While the first four groups lived in Iranian territory, the Mykians (OP: Maka) were residents of Oman. The traditional notion that these mentioned place in Achaemenid texts were located in Makran in southeastern Iran and southwestern Pakistan lacks convincing evidence.

Although no names of Iranian islands in the Persian Gulf are mentioned in the existing Achaemenid texts (royal inscriptions and Persepolis Fortification Tablets), Arrian cites several of them based on Nearchus's naval expedition account (325 BCE), which likely correspond to the islands of Qeshm, Kish, Hormuz, Hengam, Greater Tunb, Hindurabi, Farur, and Lavan. Herodotus also recounts that tribes from these islands participated as part of the Achaemenid army during Xerxes' campaign against Greece.

The effects of the political and cultural dominance of the Achaemenid Empire have also been discovered and identified in the islands and coastal regions of Arabian shores of the Persian Gulf, such as the artifacts found at the Tell Khazneh site on Failaka Island in Kuwait.

It seems that the Oman Peninsula (Elamite: Makkaš) in the southern Persian Gulf was a very important territory in the political, military, and economic landscape of the Achaemenids. Oman is mentioned several times in the Persepolis Fortification Tablets and in Achaemenid royal inscriptions.

Bahrain has long been a significant center in the Persian Gulf. This island played a crucial role in trade between Babylon, the Oman Peninsula, and the Indian subcontinent, serving as a warehouse for exported and imported goods as well as a marketplace. The magnificent palace built with stone in the main area of the Qala'at al-Bahrain (IVc–d periods) is believed to be contemporaneous with and related to the Achaemenids.

Conclusion

Cyrus the Great, by referring to and relying on his ideology of kingship and pragmatic strategies, took calculated and forward-looking initial steps to exploit the military, political, and economic capabilities of the Persian Gulf and to develop them by establishing bases along its coasts and hinterlands. Cambyses, relying on the resources and preparations made, established the royal Persian navy, which enabled him to extend his territory's borders to North Africa and conquer new lands beyond known plains and seas through its overwhelming power. Finally, Darius sought to connect his vast empire, which stretched from Sind to the Nile, through a systematic road network and maritime routes that served both military and commercial purposes, creating what could be termed "the Proto-globalized world." Furthermore, through their diplomacy and peace-promoting policies (pax Achaemenidica), the Achaemenid Empire created a favorable environment, under which, cultural and scientific exchanges flourished through the Persian Gulf between Babylonia and India, fostering connections and closeness between these two regions.

هخامنشیان، خلیج فارس و نیروی دریایی پارس

داریوش احمدی^۱

چکیده

مردمان باستانی جنوب غرب ایران، شامل ایلامیان و سپس پارس‌ها، از دیرباز به اهمیت راه‌های ارتباطی و مواصلاتی جاده‌ای و دریایی میان شرق (شبه‌قاره هند) و غرب (میان‌رودان جنوبی، شبه‌جزیره عربستان و شام) پی برده و بهره بسیاری از بازرگانی در این مسیر برده بودند؛ اما خلیج فارس که بزرگ‌ترین مرز و پهنه آبی ایران و مسیر باستانی چنان ارتباطی بود، در چشم‌انداز سیاسی و نظامی و اقتصادی و ایدئولوژیک پادشاهی هخامنشی، مهم‌ترین و بزرگ‌ترین پادشاهی برآمده از جنوب غرب ایران، جایگاه ویژه‌ای داشت؛ زیرا که سیطره بر آن و عبور از آن به فتح سرزمین‌های دوردست و ناشناخته‌ای می‌انجامید که برای شهریاران فاتح پارسی، اعتباری ایدئولوژیک و نیز منابع سرشار انسانی و مادی به همراه می‌آورد. یادکرد برخی از مردمان ساکن در کرانه‌های خلیج فارس در کتیبه‌های سلطنتی و لوحه‌های باروی تخت جمشید و نیز نوشته‌های تاریخ‌نگاران و جغرافی‌نگاران یونانی نشان می‌دهد که آنان مردمانی گمنام و بی‌تأثیر در سرنوشت پادشاهی هخامنشی نبودند و چنان‌که مواد فرهنگی یافته‌شده از کرانه‌ها و جزیره‌های خلیج فارس آشکار می‌سازد، برهم‌کنش‌های پایدار و گسترده‌ای میان آنان و دولت مرکزی پارس وجود داشته است. از سوی دیگر، ایجاد و احداث مراکز سلطنتی-اداری در پس‌کرانه‌های خلیج فارس مانند تموکن/ تنوکه (منطقه برازجان کنونی)، نشان‌دهنده برنامه‌ریزی دقیق و حساب‌شده هخامنشیان نخستین برای بهره‌گیری از موقعیت راهبردی خلیج فارس و قابلیت‌های ویژه آن برای چیرگی بر دورترین نقاط شرق و غرب جهان آن روزگار به یاری نیروی دریایی مقتدری بود که فتح آتن و ممفیس را در دورترین مرزهای غربی ممکن ساخته و آشکار کرده بود که «نیزه پارسی» چه دریاها و صحراهایی را درنوردیده است تا بر جهان شناخته‌شده آن روزگار نظم و همبستگی و هماهنگی و رفاهی را که شهریاران هخامنشی بدان باور داشتند، برقرار و حاکم سازد.

واژه‌های کلیدی: خلیج فارس، هخامنشیان، کورش بزرگ، نیروی دریایی پارس، تموکن.

^۱. کارشناس اداره میراث فرهنگی شهرستان مراغه، آذربایجان شرقی، ایران. daryoosh.ahmadi@gmail.com

مشخصات مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۶/۲۱ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۹/۳ | تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۰/۱۲

استناد: احمدی، داریوش. (۱۴۰۳). "هخامنشیان، خلیج فارس و نیروی دریایی پارس"، سینوس پرسیکوس، سال ۲، شماره ۳: ۹-۲۵.

مقدمه

پادشاهی پارس که از سده هفتم پم به رهبری چیش‌پیش^۱ و جانشینانش به دولتی مستقل و مقتدر در جنوب‌غربی ایران به مرکزیت شهر باستانی انشان^۲ بدل شده بود، در نظام و شبکه ارتباطی و مبادلاتی گسترده‌ای سهیم بود که پادشاهی ایلام پیشتر آن را توسعه داده و جنوب‌غرب ایران و میان‌رودان و شبه‌جزیره عربستان و فراسوی آن را به شبه‌قاره هند متصل کرده بود. دستاورد این نظام مبادلاتی فراخ‌دامن، ثروتمندی و بالندگی چشمگیر دولت‌شهرهای ایلامی و پادشاهی پارس بود، به‌طوری‌که حتی تسخیر و تخریب شوش به‌دست آشوربنی‌پال^۳ (پادشاه آشور: ۶۶۸ تا ۶۲۷ پم) نیز تأثیری بر آن نداشت (Henkelman, 2008b: 28-40, 2017: 59-61, 2018: 805-806). بی‌گمان در این شبکه ارتباطی و نظام مبادلاتی و در کنار راه‌های زمینی و شبکه جاده‌ای، خلیج فارس نیز نقش و سهمی مهم و تأثیرگذار داشته است. از آثار و شواهد موجود می‌دانیم که در نیمه دوم هزاره دوم پم شاهان کاسی تبار بابل در خلیج فارس بر بحرین و فیلکه سیطره داشتند و پادشاهی ایلامی میانه نیز بر کرانه شمالی خلیج فارس به مرکزیت بندر لیان (نزدیک بوشهر کنونی) و بر عمان (Potts, 2006, 2009: 35, 2021: 519)؛ بنابراین، پادشاهی پارس وارث امکانات و تأسیسات و فئونی بود که دولت‌های منطقه‌ای ایلام و بابل در این گستره پیشتر فراهم کرده و برجای نهاده بودند؛ اما پارس‌ها به رهبری کورش بزرگ چشم‌انداز و راهبرد سیاسی و نظامی و اقتصادی

و ایدئولوژیک یکسره متفاوتی داشتند.

در این چشم‌انداز نوینی که کورش بزرگ و جانشینانش در پیش گرفته بودند، خلیج فارس چه جایگاه و کارکردی داشته است و مناسبات ساکنان کرانه‌ها و جزیره‌های آن با دولت مرکزی چگونه بوده است؟ هخامنشیان برای سیطره بر خلیج فارس و دیگر پهنه‌های آبی دور و نزدیک چه تمهیداتی اندیشیده و چه امکاناتی را به‌کار گرفته بودند و نیروی دریایی خود را براساس چه هدف و ضرورتی و چگونه تشکیل دادند؟ نشانه‌های مادی حضور یا نفوذ سیاسی و فرهنگی پادشاهی هخامنشی در کرانه‌ها و جزیره‌های خلیج فارس کدام است و چه نمودی در مواد فرهنگی به‌دست‌آمده از این مناطق دارد؟ در این مقاله کوشش می‌شود که با اتکا به روایت‌های تاریخی و یافته‌های باستان‌شناختی موجود به این پرسش‌ها پاسخ داده شود و از سیاست دریایی پادشاهی هخامنشی و وضعیت خلیج فارس و ساکنان آن در این دوران تصویری روشن‌گر یا دست‌کم راهگشا به‌دست آید.

بحث و بررسی

آنچه از داده‌های تاریخی هزاره نخست پیش‌ازمیلاد درباره خلیج فارس می‌دانیم، آن است که قدرت‌نمایی ارتش آشور در جنوب میان‌رودان و کرانه‌های خلیج فارس از دوران سارگون دوم^۴ (پادشاه آشور: ۲۲۱ تا ۷۰۵ پم) به بعد، موجب اظهار وفاداری و فرمان‌برداری چند حاکم دیلمون^۵ (بحرین) و یک شاه ایزکی^۶ در عمان به این پادشاهی شده بود؛ اما ظاهراً در

^۱ Cišpiš

^۲ Anšan

^۳ Ashurbanipal

^۴ Sargon II

^۵ Dilmun

^۶ Izkie

توجه آینده‌نگرانه نخستین پادشاهان پارس به خلیج فارس و جایگاهی باشد که برای آن در چارچوب راهبردهای سیاسی و نظامی و اقتصادی و ایدئولوژیک خود درقبال این پهنه آبی و سرزمین‌های ناشناخته فراسوی آن‌ها متصور بودند؛ از جمله سیطره و نفوذ به قاره آفریقا و شبه‌قاره هند.

از تموکن برای نخستین بار در چهار متن بابلی مربوط به دوران کورش بزرگ یاد شده که در آنها به اعزام گروه‌هایی از کارگران و برخی ملزومات از بابلستان به این شهر، ظاهراً برای انجام فعالیت‌های عمرانی، اشاره شده است (Cyr. 29, Cyr. 131, YOS 3, 10 & BM 32619: Tolini, 2008). چنانکه در ادامه به تفصیل گفته خواهد شد، این اسناد به ایجاد مرکزی سلطنتی-اداری در منطقه برازجان (در استان بوشهر کنونی) که در آن مجموعه‌ای از محوطه‌های اولیه هخامنشی کشف شده است، و نیز به طور ضمنی، به دستگاه لجستیکی مورد نیاز برای ایجاد آنها گواهی می‌دهند (Henkelman, 2017: 142, 2021: 884-885).

منابع یونانی نیز به تموکن/تئوکه اشاره کرده‌اند. آریان (Arrian, *Indica* 39.3: Mc-) Crindle, 1876: 72) ضمن توصیف منطقه بوشهر می‌نویسد: «[نارخوس^۱ و دریانوردانش] از مسامبریا^۲ (بوشهر) حرکت کردند و پس از سفری کمابیش دوپست استادیایی^۳ در تئوکه، در [کرانه] رودخانه گرانیس^۴ لنگر انداختند. در داخل شهر، پارس‌ها مرکزی سلطنتی (βασιλεια) داشتند که فاصله‌اش از دهانه رودخانه حدود دوپست استادیا بود.» و استرابو (Strabo, *Geography* XV.3.3: Roll-)

زمان برپایی پادشاهی هخامنشی هیچ دولت یا دودمان حاکم شناخته‌شده‌ای در این منطقه وجود نداشته است (Potts, 2009: 36-37, 2021: 520).

اگرچه درباره فعالیت‌های نظامی و تجاری ایرانیان در منطقه خلیج فارس در زمان کورش بزرگ (۵۵۹ تا ۵۳۰ پم) داده و روایتی در دست نیست، خلیج فارس در چارچوب ایدئولوژی پادشاهی هخامنشیان نخستین (چیش‌پیشیان) جایگاه مهمی داشته است، چنانکه در استوانه بابلی کورش از خلیج فارس با عنوان «دریای فرودست» (tam-ti šap-li-ti) نام برده می‌شود و این تعبیر و کاربرد نشان‌دهنده سنتی کهن و رایج است که خلیج فارس را مرز و حد جنوبی «جهان مسکون و شناخته‌شده قابل حکمرانی» (پارسی باستان: Būmī؛ ن. ک. Briant, 2002: 179f.; Lincoln, 2012: 19, 146 See Yamada, 2005: 39ff.; Rollinger, 2022) و بنابراین، کورش جهان‌شاه یا پادشاه کل جهان شناخته‌شده تلقی می‌شده است: «به فرمان عالی مردوک، همه پادشاهان کل جهان ... از دریای فرادست (مدیترانه) تا دریای فرودست ... خراج سنگینی برای من آوردند و در بابل به پاهایم بوسه زدند» (Cyrus Cylin-der 28b-30a: Schaudig, 2019: 23-24). اما چنانکه خواهیم دید، اقدام کورش بزرگ و سپس جانشینانش به ساخت مجموعه‌ای سلطنتی-اداری در شهر تموکن (ایلامی: Tamukkan؛ یونانی: Ταόκε؛ بابلی: Taḥ(u)makka؛ از ایرانی باستان -Taxmaka*: Tavernier, 2007: 398 no. 4.3.219; Henkelman, 2012a) در پس‌کرانه‌های خلیج فارس، می‌تواند نشانه

¹ Nearchus

² Mesambria

³ stades

⁴ Granis

گچ سبز یافت شده است؛ کاخ بردک سیاه در شمال غربی برازجان که در آنجا برجسته‌نگاری نقش پادشاه و خدمتکارش و سنگ‌نبشته‌ای به خط میخی بابلی نیز کشف شده است. سازه‌های هخامنشی دیگری نیز در تل خندق در نزدیکی برازجان شناسایی شده است (Henkelman, 2012b: 939-940, Zehbari, 2020; Maresca, 2020: 78-91; کریمیان و همکاران، ۱۳۸۹). اسماعیل یغمایی (۱۴۰۲: ۱۷۳)، کاوشگر پیشگام محوطه‌های باستانی این منطقه، اشاره می‌کند که در نخستین فصل کاوش‌های خود در منطقه دشتستان به نشانه‌های روشن بیش از ۲۰ کاخ و تالار دوره هخامنشی دست یافته که امروزه یکسره ویران شده یا بخش ناچیزی از آنها به‌جامانده است. به‌نظر می‌رسد که این سازه‌ها الزاماً اقامتگاهی نبوده، بلکه به‌احتمال بسیار بخشی از یک مرکز اداری دائمی بوده‌اند؛ محلی که در آن قدرت پادشاهی در معماری و هنرهای دیداری و مهم‌تر از آن، در ساختارها و پایگان‌های اداری تجلی می‌یافته است (Henkelman, 2017: 143).

گزارش لوحه‌های ایلامی‌زبان باروی تخت‌جمشید نشان می‌دهد که ساخت‌وساز در مراکز سلطنتی-اداری تموکن حتی در دوران داریوش بزرگ نیز با شدت و قوت ادامه داشته است. براین‌اساس، بین سال‌های بیستم تا بیست و سوم پادشاهی داریوش بیش از ۴۰۰۰ کارگر و صنعتکار، مانند سنگ‌تراشان و نقاشان، شامل مصری‌ها، کاپادوکی‌ها، لوکی‌ها و سغدی‌ها، به تموکن اعزام شده بودند (Henkelman, 2008a: 308-309, 2017: 137). نیروهای انسانی، ملزومات و وجوه (نقره) کلان ارسالی از گوشه‌وکنار امپراتوری هخامنشی به تموکن و غنا و تراکم بی‌نظیر بقایای سازه‌های

نیز می‌نویسد: «مراکز سلطنتی (βασιλεια) دیگری نیز [در شاهنشاهی هخامنشی] وجود داشت: یکی در گابانه^۱ (منطقه آباه)، جایی در فرادست پارس، و دیگری در ساحل [خلیج فارس]، نزدیک جایی که تنوکه خوانده می‌شود.»

منابع یونانی و بابلی دراین‌باره توافق دارند که تموکن/تنوکه در نزدیکی ساحل خلیج فارس قرار داشت، با کشتی می‌شد به آن رفت‌وآمد کرد و دارای مرکزی سلطنتی-اداری بود. افزون‌براین، اطلاعات آریان و استرابو (به نقل از نآرخوس) درباره محل مرکز سلطنتی-اداری یادشده به‌احتمال بسیار با خوشه‌ای از محوطه‌های تالاردار اولیه هخامنشی در شهرستان دشتستان به مرکزیت شهر برازجان مرتبط است. برازجان در جنوب رود قابل کشتی‌رانی هله (به‌احتمال گرانیس روایت نآرخوس) و در فاصله ۵۰ کیلومتری ساحل خلیج فارس واقع شده است. این محل به‌احتمال همان شهری است که در متن‌های سده‌های میانه توج خوانده شده است (Henkelman, 2008a: 305-306, 2012a, 2012b: 939; Potts, 2009: 38; Schwarz, 1910: 66-68).

معروف‌ترین محوطه‌های اولیه هخامنشی که همگی به دوران کورش بزرگ نسبت داده می‌شوند و در محدوده دشت برازجان در دهه‌های ۱۳۵۰ و ۱۳۸۰ خورشیدی شناسایی شده و منطبق بر تموکن/تنوکه باستانی دانسته می‌شوند، عبارت‌اند از: کاخ چرخاب در جنوب برازجان که شامل تالاری ستون‌دار همانند کاخ‌های پاسارگاد است؛ کاخ سنگ سیاه در حدود ۱۲ کیلومتری شمال برازجان که در اینجا نیز پاستون‌هایی به رنگ سفید و سیاه و سرستون‌ها و دیوارهای خشتی اندودشده با

^۱ Gabae

پارسیان افزون بر چیرگی بر خشکی‌ها، موفق به چیرگی بر دریاهای دوردست شدند. برپایی و سازمان‌دهی نیروی دریایی سلطنتی هخامنشی در زمان کمبوجیه و پیروزی قاطع آن بر نیروی دریایی ورزیده و کارآزموده مصر با بهره‌گیری از ناوگانی که تا پیش از آن در آسیای غربی وجود نداشت، گویای وجود پیشینه و پس‌زمینه‌ای در حوزه کشتی‌سازی و دریانوردی است که چه‌بسا خاستگاه آن در کرانه‌های خلیج فارس قرار داشته و مراکز سلطنتی-اداری همچون تموکن/تنوکه برای توسعه و سازمان‌دهی آنها شکل گرفته بودند.

نیروی دریایی هخامنشی در زمان پادشاهی داریوش بزرگ به جایگاهی بالاتر و توانایی‌هایی افزون‌تر دست یافت و توانست چیرگی پارس را بر دریاهای سیاه و اژه و مناطق ساحلی مدیترانه (فلسطین، فنیقیه، مصر) و خلیج فارس تثبیت کند یا گسترش دهد. از روزگار داریوش بزرگ نیروهای زمینی و دریایی به‌منظور پشتیبانی نظامی و لجستیکی از یکدیگر، در کنار هم پیشروی می‌کردند. در زمان فتح تراکیا^۱ و لشکرکشی علیه سکاهای اروپا (۵۱۳ پم)، نیروی دریایی برای فراهم کردن راه عبور نیروی زمینی با کشتی، پل‌هایی را روی تنگه بُسفر^۲ و رود دانوب برپا کرده بود (Hist. IV.83, 85-89; Waterfield, 1998: 263-265).

به روایت هردوت، داریوش بزرگ در دوران خود چند گروه دریانورد را به نقاطی مختلف گسیل داشت: ناوگانی را به سرپرستی دِموکدس^۳ رهسپار شناسایی سواحل یونان و نقشه‌برداری از آنها کرد (Hist. III.137: Waterfield,)

اولیه هخامنشی در منطقه برازجان گویا و گواه توجه ویژه هخامنشیان نخستین به توسعه مناطق ساحلی خلیج فارس و ایجاد مرکز اداری و پشتیبانی بزرگی در این ناحیه برای پیشبرد و کنترل همه‌جانبه اقدامات و فعالیت‌های نظامی و سیاسی و اقتصادی معطوف به خلیج فارس، کرانه‌ها و جزیره‌هایش و حتی سرزمین‌های فراسوی آن است.

اگرچه ساخت مجموعه عظیم سلطنتی-اداری تموکن در پس کرانه خلیج فارس نشان می‌دهد که کورش و نخستین جانشینانش برای تسلط بر پهنه‌های آبی قلمرو رو به گسترش خود و بهره‌جویی کامل از این فرصت و موقعیت عزمی راسخ و برنامه‌ای دقیق داشتند، در منابع تاریخی کلاسیک چیزی درباره تحرکات نیروی دریایی سلطنتی پارس در زمان کورش بزرگ روایت نشده است؛ از این‌رو گمان می‌رود پسرش کمبوجیه (۵۳۰ تا ۵۲۲ پم) که آهنگ فتح مصر در آن‌سوی دریاها و صحراها را داشت، نخستین پادشاه هخامنشی بود که برای دست‌یابی به آماج خود نیروی دریایی سلطنتی پارس را با استفاده از کشتی‌های ساخته‌شده در کارگاه‌های سلطنتی و بهره‌گیری از پاروزنان و ملوانان کشورهای ساحلی فرمان‌بردار تشکیل داد و بدین‌سان به «سرور دریاها» بدل شد (Wallinga, 1987: 12, 2005: 122, 1993: 68 & 54, 48). قبرسی‌ها و فنیقی‌ها مهم‌ترین دریانوردانی بودند که در این مقطع جذب نیروی دریایی سلطنتی شدند (Herodotus, *Histories* III.19: Waterfield, 1998: 177) و ظاهراً همین دریانوردان در محاصره و فتح ممفیس^۴ مصر شرکت داشته‌اند. بدین‌سان،

^۱ Memphis

^۲ Thracia

^۳ Bosphorus

^۴ Democedes

سیاه-مرمره-اژه-مدیترانه از سوی دیگر) فاتحانه قدم بر سرزمین‌های ناشناخته واقع در فراسوی آنها (مانند هند، آفریقا، سرزمین سکا‌های شمال دریای سیاه و آسیای مرکزی، شبه‌جزیره آتیک) می‌گذاشتند (See Haubold, 2012; Rollinger, 2013; Murray, 2016; Degen, 2019: 61-67; Rollinger & Degen, 2021).

داریوش بزرگ با تکمیل آبراه‌ای که دریای سرخ را به رود نیل می‌پیوست، راه آبی تازه‌ای گشود و تحرکات نظامی و تبادلات تجاری دریایی را آسان‌تر کرد. او در یکی از سنگ‌نبشته‌های خود در این باره می‌گوید:

«من یک پارسی‌ام. از پارس مصر را فرو گرفتم. من فرمان دادم به کندن آبراه‌ای از رودی به نام نیل که در مصر روان است، به دریایی که از پارس می‌آید. سپس این آبراه آن‌چنانکه فرمان داده بودم، کنده شد و ناوها از مصر از طریق این آبراه به پارس رفتند؛ بدان‌سان که خواست من بود» (DZc §3; Schmitt 2009: 150; Brosius, 2023: 47).

در این بیانیه سلطنتی صرف‌نظر از بازنمایی ایدئولوژی یادشده، پیام دیگری نیز نهفته است. این کتیبه صرفاً نمی‌خواهد بیان کند که داریوش به‌سبب فرمانروای جهان بودن دریاها را تسخیر کرده است؛ بلکه می‌خواهد چنین القا کند که داریوش می‌تواند به معنی واقعی کلمه برای جغرافیای جهان طرحی نو دراندازد و دریا را از مانعی برای بلندپروازی خود به پیوندگاهی میان دو دنیای جدا از هم بدل کند. بنابر جبر جغرافیایی، مصر از پارس به‌دشواری و از طریق بیابانی خطرناک دسترس‌پذیر بود، اما داریوش با پیوستن دریای پارس به رود نیل و از این طریق به

و گروهی دیگر را با حضور سکولاکس^۱ راهی اکتشاف از رود سند تا دریای سرخ کرد (Hist. IV.44: Waterfield, 1998: 249). خشایارشا نیز ناوگانی را به فرماندهی ساتاسپس^۲ پارسی روانه کشف سواحل غرب آفریقا و دور زدن این قاره کرد (Hist. IV.43: Waterfield, 1998: 248-249). از اهداف نظامی و سیاسی و اقتصادی این اکتشافات دریایی، آرمانی ایدئولوژیک نیز در پس این اقدامات بود: شناسایی راه‌هایی برای گسترش قلمرو پادشاهی خود به فراسوی جهان شناخته‌شده‌ای که دریاها مرز و حدشان بودند (See DPg §1: Lecoq, 1997: 229f.; Kuhrt, 2007: 483). و درنهایت استقرار نظم و انسجام در آنها (See DNa §4: Kuhrt, 2007: 503; Schmitt, 2009: 102f.; see also Lincoln, 2012: 126). داریوش و خشایارشا براساس کهن‌الگوی قهرمان فاتح (برمبنای الگوی گیلگمش و سارگون اکدی^۳: Rollinger, 2020) و حتی جمشید ایرانی باستان که با نشان‌های سلطنتی‌اش زمین/قلمرو خود را گسترده: Darm-esteter, 1880: 13-14) برای عملی ساختن رسالتشان و بازنمایی فرهنگی و توانمندی خود که فراتر از شاهان عادی و پیشین بود، بایست از مرزهای متعارف جهان شناخته‌شده‌ای که قلمروشان را شکل می‌داد (گستره میان دریای فرادست و فرودست)، از کانال زدن (از دریای سرخ به نیل) پل زدن (در تنگه بسفر بر دریای سیاه و در تنگه داردانل بر دریای اژه) و حتی فرستادن گروه‌های اکتشافی دریایی (به هند و آفریقا)، عبور می‌کردند و با تسخیر آب‌های مرزی جهان (پیکره آبی خلیج فارس-اقیانوس هند- دریای سرخ از یکسو و پیکره آبی دریای

¹ Scylax of Caryanda

² Sataspes

³ Gilgameš, Sargon of Agade

یونیاپی، پامفیلی، دوری، لوکی، هلسپونتی و کاریه‌ای در آنها خدمت می‌کردند. ناوگان سلطنتی از زمان کمبوجیه (*Hist. III.44: Wa-*) شامل رزم‌ناوهای نوین تریرم^۵ با سه ردیف پاروزن و با پهنای پنج متر و درازای ۳۷ تا ۴۰ متر و وزنی حدود چهل تا پنجاه تُن بود (*Shepherd, 2010: 25*) که اغلب از چوب درخت سدر یا نراد ساخته می‌شد (*Theophrastus, Enquiry into Plants*) ۴۵۵-۴۵۷: ۱: V.7 و در کنار آن ناوهای تریاکونتر^۶ (شامل یک ردیف پانزده نفره پاروزن در هر طرف) پنتکونتر^۷ (شامل یک ردیف ۲۵ نفره پاروزن در هر سمت)، قایق‌های سبک و کشتی‌های اسب‌بر و پشتیبانی نیز به‌کار گرفته می‌شد (*Hist. VI.48, VII.89-97: Wa-*) ظرفیت هر کشتی ۲۰۰ نفر بود و افزون‌بر سربازان بومی، در هر رزم‌ناو سی تکاور ایرانی (پارسی، مادی و سکایی) نیز حضور داشت (*Hist. VII.184:*) ۴۶۹f. (*Waterfield, 1998: 469f.*) به‌طور معمول، بر پیشانی رزم‌ناوها نوکی تیز یا پیکره‌ای به شکل سر جانوران از جنس مفرغ کار گذاشته می‌شد تا در برخورد با کشتی‌های دشمن موجب درهم‌شکستن آنها شود (*Rawlinson, 1881:*) ۱۹۶.

به‌نظر می‌رسد که در دوران هخامنشیان کرانه‌ها و جزیره‌های خلیج‌فارس بخشی از ساتراپی چهاردهم پادشاهی هخامنشی بوده‌اند. به روایت هرودوت (*Histories III.93: Water-*) ۲۱۰: ۱۹۹f. (*field, 1998:*) این ساتراپی شامل سگرتی‌ها،

مصر توانست جغرافیای متعارف را تغییر دهد: اکنون پارس و مصر عملاً همسایه شده بودند (*Haubold, 2012: 8-9*).

به‌نظر می‌رسد که در این سنگ‌نبشته منظور از «دریایی که از پارس می‌آید» (*draya taya hacā Pārsā aiti*)، همانند اصطلاح یونانی «دریای اریتره»^۱، مجموع آب‌های خلیج‌فارس، غرب اقیانوس هند و دریای سرخ است که در آن روزگار پیکره‌آبی واحدی انگاشته می‌شده است. از گفته‌داريوش پیداست که خلیج‌فارس زیر فرمان و پایش پارس بوده و کشتی‌هایی که از مصر هخامنشی رهسپار بابل یا شوش می‌شده‌اند، بدون مشکل و مانع از آن عبور می‌کرده‌اند (*Potts, 2021: 520*). به‌احتمال از زمان داریوش بزرگ بوده است که خلیج‌فارس بدین‌سان «دریای پارسی» خوانده شده است. در متن‌های میخی‌نگاشت کهن‌تر میان‌رودانی، خلیج‌فارس «دریای فرودست» و در یک مورد «دریای مگن»^۲ (عمان) خوانده شده است (*Potts, 2009: 39*). اما تا جایی که می‌دانیم، این هکاتائوس میلئوسی^۳، جغرافی‌نگار یونانی، است که در حدود ۵۰۰ پم اصطلاح دریای پارس (*Persikos pōntos*)^۴ را برای نخستین‌بار در منبعی مکتوب نقل کرده است (*Stephanus of Byzantium, Ethnica, s.v. Kyre: Billerbeck, 2014: 158-159 no. 287; FGrHist 1a F 281: Jacobi, 1995: 37*).

در روزگار پادشاهی خشایارشا و لشکرکشی او به یونان (۴۸۰/۴۷۹ پم)، نیروی دریایی سلطنتی متشکل از ناوهایی بود که ملوانان فنیقی، فلسطینی، قبرسی، کلیکیه‌ای، مصری،

^۱ Erythrà Thálassa

^۲ Magan

^۳ Hecataeus of Miletus

^۴ Περσικῶν πόντων

^۵ trireme

^۶ triacontar

^۷ penteconter

است (PF 679 & 680: Hallock, 1969: 211). به روایت هردوت (Hist. VII.68: Waterfield)، موکی‌ها به فرماندهی ارسمنس^۶ به‌عنوان بخشی از سپاه ایران در لشکرکشی خشایارشا به یونان در ۴۸۰ پم حضور داشتند. از جزیره‌های ایرانی خلیج‌فارس اگرچه در متن‌های هخامنشی موجود (کتیبه‌های سلطنتی و لوحه‌های باروهای تخت‌جمشید) نامی نرفته است، آریان به نقل از سفرنامه دریایی نثارخوس^۷ (۳۲۵ پم) از شماری از آنها نام برده است که به‌احتمال منطبق بر جزیره‌های قشم، کیش، هرمز، هنگام، تنب بزرگ، هندورابی، فارور و لاون هستند (Potts, 2019: 380-387; Potts, 2021: 522). هردوت (Hist. VII.80: Waterfield, 1998: 433) نیز روایت می‌کند که قبایلی از این جزیره‌ها به‌عنوان بخشی از سپاه ایران به فرماندهی مردونتس^۸ در لشکرکشی خشایارشا به یونان حضور داشتند. به روایت آریان (Anab- 76: Hammond, 2013: 8.5: asis)، «قبایل [سرزمین‌های] هم‌مرز با دریای اریتره» (یعنی ساکنان جزیره‌ها و کرانه‌های خلیج‌فارس) به فرماندهی اورونتوباتس، آریوبرزنس و اورکسینس^۹ در سپاه داریوش سوم (۳۳۶ تا ۳۳۰ پم) در نبرد ایسوس^{۱۰} حضور داشتند. به روایت استرابو (Geography XVI.3.7: Roller, 2014: 715) و آریان (Indica 37.2: Hammond, 2013: 260) ظاهراً در زمان داریوش سوم،

سرنگی‌ها، ثمنایی‌ها، اوتی‌ها، موکی‌ها^۱ و ساکنان جزایر دریای اریتره (خلیج‌فارس) بود که باهم ۶۰۰ تالنت خراج می‌پرداختند. درحالی‌که چهار گروه نخست در خاک ایران می‌زیستند، موکی‌ها ساکنان عُمان (پارسی باستان: Maka، ایلامی: Makkaš) بودند. این تصور سنتی که مکای یادشده در متن‌های هخامنشی در ناحیه مکران در جنوب‌شرقی ایران و جنوب‌غربی پاکستان قرار داشته، دلایل قانع‌کننده‌ای ندارد (Potts, 2010: 529).

موکی‌های یادشده در تواریخ هردوت، با نام مچی^۲ (عنوان پارسی باستان اهالی مکا^۳) در ۵ سنگ‌نبشته پارسی باستان از نقش‌رستم، شوش و تخت‌جمشید که متعلق به داریوش (۵۲۲ تا ۴۸۶ پم)، خشایارشا (۴۸۶ تا ۴۶۵ پم) و اردشیر سوم (۳۵۹ تا ۳۳۸ پم) هستند (DNa 30: DNe 29; DSe 23-24; XPh 25; A3Pa 30)، آشکار می‌شوند. نگاره آنان نیز بر ایستاسنگ^۴ داریوش بزرگ به‌دست‌آمده از شلوفه^۵، پیکره مصری‌ساخت او به‌دست‌آمده از شوش و برجسته‌نگاری‌های آرامگاه او در نقش‌رستم و آرامگاه اردشیر سوم در تخت‌جمشید نقش شده است، درحالی‌که بالاتنه برهنه‌ای دارند و دامنی کمربنددار یا لنگ پوشیده‌اند (Potts, 1985, 83-). در دو لوحه از الواح باروی تخت‌جمشید، مربوط به دوران داریوش بزرگ، از دو ساتراپ پارسی مکا نام برده شده

^۱ Sagartians, Sarangians, Thamanaians, Outians, Mykians

^۲ Mačiya

^۳ Maka

^۴ stela

^۵ Šallufa

^۶ Arsamenes

^۷ Nearchus

^۸ Mardontes

^۹ Orontobates, Ariobarzanes, Orxines

^{۱۰} Issus

از یک گورگاه متأخر هخامنشی در شوش نشان می‌دهد (Morgan, 1905: 51-52, Fig. 8o & Pl. V)، مروارید جواهر و آرایه‌ای ارزشمند در ایران هخامنشی بود (Potts, 2021: 523-524) و چه‌بسا تقاضای بزرگان ایرانی موجب رونق چنین تجارتی در بحرین شده بود (Larsen, 1983: 53). این جزیره پیش از هخامنشیان تحت سیطره پادشاهی نوبابلی بود و ظاهراً مدیر یا فرمانداری برای اداره آن منصوب شده بود. بنابر دیدگاه برخی پژوهشگران، بحرین با سقوط بابل خودبه‌خود به بخشی از قلمرو پادشاهی کورش بزرگ بدل شده بود (Potts, 1990: 349-350). (Potts, 2010: 523).

کاخ باشکوهی که در محوطه اصلی قلعات بحرین^۱ با سنگ ساخته شده است (دوره‌های IVC-d)، هم‌دوره و مرتبط با هخامنشیان دانسته می‌شود (Potts, 1990: 320, 2010: 524). از این محوطه کاسه‌های سفالین نوعاً هخامنشی (Potts, 2007a: 59 & Fig. 6 B-8, 2010: 524f.) و مُهری شیشه‌ای دارای صحنه‌ای به سبک درباری هخامنشی که نمودار نبرد قهرمان سلطنتی با گاوی بالدار است، به‌دست آمده است (Potts, 2007a: 71 & Fig. 16, 2010: 49.2 & Fig. 49.4). از دیگر آثار مادی مرتبط با دوران هخامنشیان که در بحرین یافته شده‌اند، می‌توان به انبار ضایعات یک نقره‌ساز و تابوتی حاوی ظرفی سطل‌وار، کاسه، آبکش و ملاقه مفرغی اشاره کرد (Curtis, 2005: 43).

اما در قلمرو شاهنشاهی هخامنشی، در کنار شبکه مواصلاتی زمینی و دریایی، سامانه آبراهه‌ها نیز وجود داشته است. نه‌تنها مصر، سرزمینی که در آن رود نیل مهم‌ترین مسیر

فرماندار^۲ جزیره اونااراکتا^۳ (قشم) یک پارسی به نام مزنس^۴ بوده است.

آثار سیطره یا نفوذ سیاسی و فرهنگی پادشاهی هخامنشی در جزیره‌ها و کرانه‌های جنوبی خلیج فارس نیز کشف و شناسایی شده است. در محوطه تل خزانه در جزیره فیلکه، در خلیج کویت، پیکرک‌های زنان و اسبان و سواران پارسی و قطعاتی دیگر به‌دست آمده است که وجوه هخامنشی آنها آشکار است. برخی پیکان‌های مفرغی و سفالینه‌های یافته‌شده در اینجا نیز به دوره هخامنشیان نسبت داده شده‌اند (Potts, 1990: 329).

به‌نظر می‌رسد شبه‌جزیره عمان در جنوب خلیج فارس سرزمین بسیار مهمی در چشم‌انداز سیاسی و نظامی و اقتصادی هخامنشیان بوده است. به‌جز یادکردهای مکرر عمان (ایلامی: Makkaš) در لوحه‌های باروی تخت‌جمشید و اشاره‌هایی در سنگ‌نبشته‌های سلطنتی هخامنشی، شمشیرهای کوتاه عمانیان، برخی ظرف‌های سفالین و پیکان‌های دویره به‌دست‌آمده از محوطه‌های باستانی این منطقه، نمونه‌های مادی پیوند با جهان هخامنشی‌اند (Potts, 1990: 386, 2009: 38).

بحرین (سومری: Dilmun، اکدی: Til-mun، یونانی: Tylos) نیز از دیرباز مرکز بسیار مهمی در خلیج فارس بوده است. این جزیره در تجارت دوربرد میان بابل، شبه‌جزیره عمان و شبه‌قاره هند نقش انبار کالاهای صادراتی و وارداتی و نیز بازارگاه را داشته است. تولید مروارید صنعتی پرسود در بحرین بوده و چنانکه کشف گردنبندی سه‌رشته‌ای شامل (در اصل) ۴۰۰ تا ۵۰۰ قطعه مروارید و مهره‌های طلایی

^۱ hyparchos

^۲ Oaracta

^۳ Mazénes

^۴ Qala'at al-Bahrain

سرانجام داریوش بزرگ کوشید که امپراتوری پهناور خود را که از سند تا نیل گسترده بود، با سامانه جاده‌ای و شبکه‌های دریایی منظمی که هم کاربردی نظامی داشتند و هم تجاری و ارتباطی، به هم بیوند و به تعبیر رابرت رولینگر^۱ (Rollinger, 2023: 889ff.)، «دنیای جهانی‌شده نخستین»^۲ را پدید آورد. موفقیت پادشاهان هخامنشی در این کار چنان بود که ارتباطات دریایی به محوریت خلیج فارس میان ایران و هندوستان از یک سو و از سوی دیگر میان ایران و شمال آفریقا و کرانه‌های مدیترانه تا پایان دوران هخامنشی برقرار و کارآمد باقی ماند. ایجاد مراکز سلطنتی-اداری در پس کرانه‌های خلیج فارس، همچون تموکن/توک، حضور سیاسی و فرهنگی پررنگ هخامنشیان در جزیره‌ها و کرانه‌های شمالی و جنوبی خلیج فارس و سازمان‌دهی آنها در چهارچوب واحدهای اداری مشخص و ایجاد نیروی دریایی سلطنتی با بهره‌گیری از توانمندی‌های بومی و نیروی انسانی اتباع پادشاهی نشانه اهمیت ویژه پهنه‌ها و راه‌های آبی هم در ایدئولوژی سلطنتی و هم در چشم‌انداز سیاسی و نظامی و اقتصادی پادشاهی هخامنشی است. از سوی دیگر، پادشاهی هخامنشی به واسطه تدبیرگری و صلح‌گستری خود (*pax Achaemenidica*) موقعیت مناسبی را فراهم کرد که در سایه آن مبادلات و پیوندهای فرهنگی و نیز علمی از طریق خلیج فارس میان بابلستان^۳ و هندوستان رشد و گسترش یافت و موجب پیوند و نزدیکی این دو منطقه شد (Potts 2007b: 126-127, 2021: 525).

ارتباطی بود، از چنین سامانه‌ای برخوردار بود، بلکه فرات، دجله، کانال‌های میان‌رودان جنوبی، کانال‌ها و رودخانه‌هایی که از خوزستان عبور می‌کردند، رودخانه‌های قابل کشتی‌رانی در فارس و سند که در پی سفرهای سکولاکس و اسکندر (Arrian, *Anab.* VI.1-19: Ham-) mond, 2013: 166-183; cf. Strabo XV.1.32f.: Roller, 2014: 657f) به مسیر مهمی بدل شد، نیز چنین کارکردی داشته‌اند. می‌دانیم که از مسیرهای واقع در امتداد سواحل در لشکرکشی‌های نظامی، مانند حمله کمبوجیه به مصر (۵۲۶ پم)، لشکرکشی داریوش به سکاها در شمال دریای سیاه (۵۱۲/۵۱۳ پم) و لشکرکشی خشایارشا علیه دولت‌شهرهای شورشی یونانی (۴۸۰ پم) نیز استفاده می‌شده است. بدیهی است که چنین مسیرهایی برای تجارت و ارتباطات نیز کاربرد داشته است (Henkelman and Jacobs, 2021: 724).

برآیند

کورش بزرگ با ارجاع و اتکا به ایدئولوژی پادشاهی و راهبردهای عملگرایانه‌اش، حسابگرانه و آینده‌نگرانه نخستین گام‌ها را برای بهره‌برداری از قابلیت‌های نظامی و سیاسی و اقتصادی خلیج فارس و توسعه آنها از طریق ایجاد پایگاه‌هایی در کرانه‌ها و پس کرانه‌هایش برداشت. کمبوجیه با تکیه بر امکانات و مقدمات فراهم‌شده، نیروی دریایی سلطنتی پارس را تأسیس کرد و با قدرت سهمگین آن توانست مرزهای قلمرو خود را تا شمال آفریقا گسترش دهد و سرزمین‌های جدیدی را در فراسوی دشت‌ها و دریاهای شناخته‌شده فتح کند؛ و

^۱ Robert Rollinger

^۲ (proto-)globalized world

^۳ Babylonia

Bibliography | کتاب‌نامه

- یغمایی، اسماعیل (۱۴۰۲). فرضیه خاستگاه راستین هخامنشیان بر پایه کاوش‌های باستان‌شناسی کاخ بردک سیاه، دشتستان، برازجان، روستای دورودگاه. تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری / انتشارات کارنامک.
- Yaghmaei, E. (2018). *A Hypothesis of the True Origin of Achaemenids Based on Archaeological Excavations of Bardak-e Siāh Palace, Dashtestan, Doroudgah Village*. Tehran: Re
- کریمیان، حسن؛ سرفراز، علی‌اکبر و ابراهیمی، نصرالله. (۱۳۸۹). «بازیابی کاخ‌های هخامنشیان در برازجان با اتکا به داده‌های باستان‌شناسی»، باغ نظر، ۷(۱۴)، ۴۵-۵۸.
- Karimian, H., Sarfaraz, A.-A., & Ebrahimi, N. (2010). "Retrieving Achaemenid palaces in Borazjan with the Help of Archeological Findings", *Bagh-e Nazar*, 7(14), 45-58 (In Persian).
- English**
- Billerbeck, M. (2014). *Stephani Byzantii Ethnica* (Vol. 3). Berlin/New York: de Gruyter.
- Brosius, M. (2023). *The Persian Empire from Cyrus II to Artaxerxes I*. New York: Cambridge University Press.
- Briant, P. (2002). *From Cyrus to Alexander: A History of the Persian Empire*. Winona Lake, IN: Eisenbrauns.
- Curtis, J. (2005). "The Archaeology of the Achaemenid Period", In J. Curtis and N. Tallis (eds.), *Forgotten Empire: The World of Ancient Persia*. London: The British Museum Press. 29-49.
- Darmesteter, J. (Tr. & Ed.). (1880). *The Zend-Avesta. Part 1: The Vendidad* (The Sacred Books of the East, Vol. 4). Oxford: Clarendon Press.
- Degen, J. (2019). "Alexander III, Dareios I. und das speererworbene Land (Diod. 17, 17, 2)", *Journal of Ancient Near Eastern History* 2019; 6(1): 53-95.
- Hallock, R.T. (1969). *Persepolis Fortification Tablets*. Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago.
- Hammond, M. (Tr.). (2013). *Arrian: Alexander the Great. The Anabasis and the Indica*. Oxford: Oxford University Press.
- Haubold, J. (2012). "The Achaemenid Empire and the Sea", *Mediterranean Historical Review*, 27(1), 4-23.
- Henkelman, W.F.M. (2008a). "From Gabae to Taoce: the geography of the central administrative province", In P. Briant, W.F.M. Henkelman, and M.W. Stolper (eds.), *L'archivé des Fortifications de Persépolis: État des questions et perspectives de recherches* (Persika 12). Paris: Eugène de Boccard. 303-316.
- Henkelman, W.F.M. (2008b). *The Other Gods Who Are. Studies in Elamite-Iranian Acculturation Based on the Persepolis Fortification Texts* (Achaemenid History 14). Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten.
- Henkelman, W.F.M. (2012a). "Tamukkan/Tah(u) makka", In M.P. Streck (ed.), *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* (Vol. 13). Berlin/Boston: De Gruyter. 440-441.
- Henkelman, W.F.M. (2012b). "The Achaemenid heartland: an archaeological-historical perspective", In D.T. Potts (ed.), *A Companion to the Archaeology of the Ancient Near East* (Vol. 2). Chichester: Wiley-Blackwell. 931-962.
- Henkelman, W.F.M. (2017). "Imperial Signature and Imperial Paradigm. Achaemenid Administrative Structure and System across and beyond the Iranian Plateau", In B. Jacobs, W.F.M. Henkelman, and M.W. Stolper (eds.), *Administration in the Achaemenid Empire: Tracing the Imperial Signature* (Classica et Orientalia 17). Wiesbaden: Harrassowitz. 45-256.
- Henkelman, W.F.M. (2018). "Elamite Administrative and Religious Heritage in the Persian Heartland", In J. Álvarez-Mon, G.-P. Basello, and Y. Wicks (eds.), *The Elamite World*. London: Routledge. 803-828.
- Henkelman, W.F.M. (2021). "Persia", In B. Jacobs and R. Rollinger (eds.), *A Companion to the Achaemenid Persian Empire* (Vol. 1). Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell. 881-904.
- Henkelman, W.F.M., & Jacobs, B. (2021). "Roads and Communication", In B. Jacobs and R. Rollinger (eds.), *A Companion to the Achaemenid Persian Empire* (Vol. 1). Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell. 719-735.
- Hort, A.F. (Tr.). (1916). *Theophrastus. Enquiry into Plants*. Loeb Classical Library 70 (Vol. 1). London: William Heinemann.

- Jacoby, F. (1995). *Die Fragmente der griechischen Historiker* (vol. 1A). Leiden, New York, Köln: E.J. Brill.
- Kuhrt, A. (2007). *The Persian Empire. A Corpus of Sources from the Achaemenid Period*. London & New York: Routledge.
- Larsen, C.E. (1983). *Life and land use on the Bahrain Islands. The Geoarcheology of an Ancient Society*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lecoq, P. (1997). *Les inscriptions de la Perse achéménide*. Paris: Gallimard.
- Lincoln, B. (2012). *Happiness for mankind: Achaemenian religion and the imperial project*. Leuven: Peeters.
- Maresca, G. (2020). *The Achaemenid Parasol: Background, Diffusion and Legacy*. Mantova: Universitas Studiorum.
- McCrindle, W. (Tr.). (1876). *The Indica of Arrian*. Bombay: Education Society's Press.
- Morgan, J. de (1905). "Découverte d'une sépulture achéménide à Suse", *Mémoires de la Délégation en Perse*, 8, 29-58.
- Murray, D. (2016). "The Waters at the End of the World. Herodotus and Mesopotamian Cosmic Geography", In E. Barker, et al. (eds.), *New Worlds from Old Texts. Revisiting Space and Place*. Oxford: Oxford University Press. 47-60.
- Potts, D.T. (1985). "From Qadē to Mazūn: Four notes on Oman, c. 700 BC to 700 AD", *Journal of Oman Studies*, 8(1), 81-95.
- Potts, D.T. (1990). *The Arabian Gulf in Antiquity: Vol. I: From Prehistory to the Fall of the Achaemenid Empire*. Oxford: Clarendon Press.
- Potts, D.T. (2006). "Elamites and Kassites in the Persian Gulf", *Journal of Near Eastern Studies*, 65, 111-119.
- Potts, D. T. (2007a). "Revisiting the snake burials of the Late Dilmun building complex on Bahrain", *Arabian Archaeology and Epigraphy*, 18(1), 55-74.
- Potts, D.T. (2007b). "Differing modes of contact between India and the west: some Achaemenid and Seleucid examples", In H.P. Ray and D.T. Potts (eds.), *Memory as History: The Legacy of Alexander in India*. New Delhi: Arya Books. 122-130.
- Potts, D.T. (2009). "The Archaeology and Early History of the Persian Gulf", In L.G. Potter (ed.), *The Persian Gulf in history*. New York: Palgrave Macmillan. 27-56.
- Potts, D.T. (2010). "Achaemenid interests in the Persian Gulf", In J. Curtis and St J. Simpson (eds.), *The World of Achaemenid Persia: History, Art and Society in Iran and the Ancient Near East*. London: I.B. Tauris. 523-533.
- Potts, D.T. (2019). "The islands of the XIVth Satrapy", In R. Oetjen (ed.). *New perspectives in Seleucid history, archaeology and numismatics*. Berlin/Boston: de Gruyter. 375-396.
- Potts, D.T. (2021). "The Persian Gulf", In B. Jacobs and R. Rollinger (eds.), *A Companion to the Achaemenid Persian Empire* (Vol. 1). Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell. 519-528.
- Rawlinson, G. (1881). *The Five Great Monarchies of the Ancient World* (vol. 3). New York: Dodd, Mead, and Company.
- Roller, D.W. (Tr.). (2014). *The Geography of Strabo*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rollinger, R. (2013). "Dareios und Xerxes an den Rändern der Welt und die Inszenierung von Weltherrschaft. Altorientalisches bei Herodot", In B. Dunsch and K. Ruffing (eds.), *Herodots Quellen - Die Quellen Herodots* (Classica et Orientalia 6). Wiesbaden: Harrassowitz. 95-116.
- Rollinger, R. (2016). "Megasthenes, Mental Maps and Seleucid Royal Ideology: The Western Fringes of the World or How Ancient Near Eastern Empires Conceptualized World Dominion", In J. Wiesehöfer, H. Brinkhaus and R. Bichler (eds.), *Megasthenes und seine Zeit / Megasthenes and His Time*. Wiesbaden: Harrassowitz. 129-164.
- Rollinger, R. (2020). "Some Considerations on Empire and Mental Mapping Conceptualizing the Ends of the World in the First Millennium BCE", In M. Cammarosano, E. Devecchi & M. Viano (eds.), *talugaeš witeš. Ancient Near Eastern Studies Presented to Stefano de Martino on the Occasion of his 65th Birthday*. Münster: Zaphon. 383-398.
- Rollinger, R. (2022). "How the Mediterranean became the Mediterranean: Some neglected pieces of evidence for the history of the mental mapping of an inland sea", In J. Boardman, J. Hargrave, A. Avram and A. Podossinov (eds.), *Connecting the Ancient West and East. FS Tsatskheladze*. Leuven: Peeters. 1307-1331.
- Rollinger, R. (2023). "The Persian Empire in Con-

- tact with the World", In K. Radner, N. Moeller, & D. T. Potts (eds.), *The Oxford History of the Ancient Near East. Volume 5: The Age of Persia*. New York: Oxford University Press. 887-948.
- Rollinger, R., & Degen, J. (2021). "Conceptualizing Universal Rulership: Considerations on the Persian Achaemenid Worldview and the Saka at the End of the World", In H. Klinkott, A. Luther, & J. Wiesehöfer (eds.), *Beiträge zur Geschichte und Kultur des alten Iran und benachbarter Gebiete. Festschrift für Rüdiger Schmitt* (Oriens et Occidens 36). Stuttgart: Franz Steiner Verlag. 187-224.
- Schaudig, H. (2019). "The Text of the Cyrus Cylinder", In M. Rahim Shayegan (ed.), *Cyrus the Great. Life and Lore*. Boston: Ilex Foundation. 16-25.
- Schmitt, R. (2009). *Die altpersischen Inschriften der Achaimeniden*. Wiesbaden: Reichert Verlag.
- Schwarz, P. (1910). *Iran im Mittelalter nach den arabischen Geographen* (vol. 2). Leipzig: Otto Wigand.
- Shepherd, W. (2010). *Salamis 480 BC. The naval campaign that saved Greece*. Oxford, UK: Osprey.
- Tavernier, J. (2007). *Iranica in the Achaemenid Period* (ca. 550–330 B.C.). Leuven: Peeters.
- Tolini, G. (2008). "Les travailleurs babyloniens et le palais de Taokè", *ARTA* 2008.002, 1–11.
- Wallinga, H.T. (1987). "The ancient Persian navy and its predecessors", In H. Sancisi-Weerdenburg (ed.), *Achaemenid History 1: Sources, Structures and Syntheses*. Leiden: Brill. 47-77.
- Wallinga, H.T. (1993). *Ships and Sea-Power before the Great Persian Wars: The Ancestors of the Ancient Trireme*. Leiden: E.J. Brill.
- Wallinga, H.T. (2005). *Xerxes' Greek Adventure: The Naval Perspective*. Leiden: Brill.
- Waterfield, R. (Tr.). (1998). *Herodotus: the Histories*. New York: Oxford University Press.
- Yamada, K., (2005). "From the Upper Sea to the Lower Sea", *The Development of the Names of Seas in the Assyrian Royal Inscriptions. Orient: Reports of the Society for Near Eastern Studies in Japan*, 40, 31-55.
- Zehbari, Z. (2020). "The Borazjan Monuments: A Synthesis of Past and Recent Works", *ARTA* 2020.002, 1-52.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

© 2025 The Author(s). Published by Tissaphernes Archaeological Research Group, Tehran, Iran. [Open Access](#).

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>), which permits non-commercial re-use, distribution,

and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited, and is not altered, transformed, or built upon in any way. The ethical policy of Sinus Persicus is based on the Committee on Publication Ethics (COPE) guidelines and complies with International Committee of Sinus Persicus Editorial Board codes of conduct. Readers, authors, reviewers and editors should follow these ethical policies once working with Sinus Persicus. The ethical policy of Sinus Persicus is liable to determine which of the typical research papers or articles submitted to the journal should be published in the concerned issue. For information on this matter in publishing and ethical guidelines please visit www.publicationethics.org.